

Bir Ağabeyi Anarken: Sedat Veyis Örnek

Fuat Bozkurt¹

1 974 Yılı Temmuzunun ılık bir sabahında onu eşi Ulun Örnek'le Göttingen istasyonunda tanıştım. Bir Alman araştırma bursu ile iki aylığına Almanya'ya gelmişti. Adını ise öğrencilik yıllarımda –altmışlı yılların ikinci yarısıdır- Altındağ tiyatrosunda oynanan *Pirinçler Yeşerecek* adlı oyunu nedeniyle duymuştum. O yıllarda Ankara radyosu her sabah gösterimde olan tiyatro oyunlarını verirdi. Sedat Veyis Örnek'in *Pirinçler Yeşerecek* oyununun Altındağ Tiyatrosu'nda oynandığını duyuruyordu.

On dokuz yaşındaki bir Türk Dili Edebiyatı öğrencisi için, yazarlar büyücü gibi insanlardı. O yıllarda Türkiye'de altın çağını yaşayan tiyatro, yazarlık tutkusu içinde kıvranan öğrenciler için ayrı bir önem taşıyordu. Sedat Veyis Örnek'in adı bir önbilici, bir yaratıcı adı gibi belleğime yerleşmişti. DTCF Türkoloji koridorunda bulunan onda kapısındaki Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek yazısını hayranlıkla okuyarak geçiyordum.

1974 Temmuzunda Göttingen istasyonunda böyle bir önbilgiyle karşılaşıyordum kendisiyle. Benim adımla kendisine yardımcı olmam dileğiyle hocam Doğan Aksan vermişti.

İstasyonda ilk sezdiğim, eşi Ulun Örnek'in koruma duygusu altında olduğu oldu. O, yanlarında getirmek zorunda kaldıkları valizlere el attığında Ulun Hanımın içi titreyerek “Aman kendine dikkat et” uyarısında bulunuyordu. 27 Yaşın verdiği dirilikle valizleri teklifsizce kapıp taşıyışım ilk sıcak ilişkinin kurulmasına neden oldu. Birkaç dakika sonra bu çekingenliğin nedenini öğrenecektim: Sedat Veyis Örnek iki yıl önce ikinci kalp krizi geçirmişti. Üçüncü bir krizi atlama şansı yoktu ve yaşamı kıl ipliğine bağlıydı. Bıçak sırtındaki yaşamını özenle sürdürmesi gerekiyordu. Uzatmaların oynandığına karar verdiği o dönemde sanat tarihçisi Ulun hanımla yaşamını birleştirmişti. -Daha son-

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi (fbozkurt@akdeniz.edu.tr)

ra öğrenecektim ki- sorumluk bilinci ile çocuk yapmamaya karar vermişlerdi. İnce bir biçimde bu durumu anlattıktan sonra valizleri kapıp taşımamın sıkıntısını üzerlerinden atmışlardı. O karşılaşma sırasında ne Sivaslı olduğunu, ne de pek çok ortak noktamızın bulunduğunu biliyordum.

Valizlerini kendileri için ayırttığım odaya yerleştirdikten sonra, birlikte gittiğimiz bir Çin lokantasında söyleşi derinleşti. Yirmi yıl arayla aynı topraklarda aynı çevrede büyümüştük. Okuduğumuz okullar, gezdiğimiz sokaklar, oturduğumuz kahveler aynıydı. O, 1927 -ya da 28- yılında Zara'da doğmuştu, ben yirmi yıl sonra Kangal'da doğmuştum. İkimiz de yoksul ailelerin çocuklarıydık. O yıllarda Sivas'ta tek lisesi konumundaki 4 Eylül Lisesi'ni bitirmiştik. O, lise eğitiminin ardından akçal güçlülükle burslu olarak İlahiyat Fakültesinde yüksek öğrenimini tamamlamış, ardından da devlet bursu ile Almanya gidip Tübingen Üniversitesinde dinler tarihi üzerine doktora yapmıştı. Ben ise DTCF Türkoloji bölümünün ardından Milli Eğitim Bakanlığı burslu öğrencisi olarak o günlerde Göttingen'de, doktora yapıyordum. İkimiz de gençliğimizde tiyatroya ilgi duymuştuk. İkimiz de ilkgençlik yıllarımızda oyuncu olma özlemi ile okul tiyatrolarında boy göstermiştik. İkimizin de baba ocağı ilişkisi serinceydi. İlerleyen söyleşi ortamında ortak tanıdıklar çıktı. Bunlardan biri, Sedat Veyis'in gençlik yıllarındaki en yakın arkadaşısı Nihat Doğan'dı ki, daha sonra Sedat Veyis'in de onayı ile kızı ile evlenecektim. Gülümsemeye anlattığı gençlik yıllarının kırık dökük anılarını ağızından dinliyordum. Lise öğretmenleri, gazeteciler, siyasetçiler tümü ortak tanıdıklarımızdı. O yıllarda 200 bin kişinin yaşadığı Sivas büyücek bir köy gibiydi ve herkes birbirini az çok tanır.

Bir süre sonra kendisinin yaklaşık iki ay kalacağı Göttingen'den eşi Ulun Hanım Türkiye'ye döndü. Kendisiyle ben aynı öğrenci yurdunda kalıyorduk. Bundan sonraki günlerde hemen her akşamları buluşur, bitip tükenmeyen sanat edebiyat söyleşileri yapıyorduk. Türkiye'den çıktuktan sonra bir daha gelmemiştim. Derin bir edebiyat, sanat açlığı içinde kendisine soruyor, tartışıyordum.

Nefis bir beğeni zevki ve keskin gözlemleri vardı. Edebiyata daha lise yıllarında yoğun ilgi duymuş, dönemin ünlü dergisi *Varlık* dergisini izlemiş, orada öykülerini yayınlamıştı. Genelde beğenilerimiz de örtüşüyordu. Bir defasında Sait Faik'i sevip sevmediğini sormuştum. Yıllar önce çok sevdiğini, ama şimdi okursa, gözünden düşer korkusu ile okumaya kıyamadığını anlatmıştı. Daha sonra Sait Faik'i pek sevdiğini ele geçen eski tarihli "Yakınlaşmak Sevmektir" başlıklı anısında kendisi de anlatıyordu. ("Altıncı Şehir" adlı kitabına bu yazıyı alan Ahmet Turan Alkan yazının 1953 tarihinde "ç", "ğ", "ö" harfleri bulunmayan bir daktilo ile yazılmış olduğunu belirtir. Bu tarih tümüyle yanlıştır. Yazının özgün biçiminin bir örneği de benim elime geçmiştir. Yazı 1957'de Sedat Veyis'in doktora öğrencisi olarak bulunduğu Almanya'da yazılmıştır. Çok soluk biçimdeki fotokopideki 7 rakamını Ahmet Turan Alkan yanlışlıkla 3 sanmış olmalıdır. Ayrıca daktilonun yazı karakterleri Alman harfleridir. Bu küçük yanlışlı düzeltilmiş olayım.)

Bu ilginç yazı, ellili yılların Sivas günlerini dikiz aynasından yansıtır gibidir. Bu dönemde Sedat Veyis Örnek, *Hakikat Gazetesi*'nin gece sekreteridir. O dönemde yaşadıklarını şiirsel bir öyküde anlatan Sedat Veyis, Nihat Doğan, Muhlis Günay üçlüsünün

ilginç bir gazetecilik deneyimi daha vardır. Şimdi hiçbir yerde bulunmayan *Hücum* adlı bu gazete haftalık hiciv gazetesidir. Gazete çıkmadan önce basımevi sahibi ile yapılan sözleşme şu an elimin altında bulunuyor. Tarih atılmaksızın yapılan bu sözleşme Kızılırmak mürettephanesi sahibi Ali Rıza Uluocak'la Nihat Doğan arasında yapılmış. Tanıklar ise Sedat Veyis Örnek ve Muhlis Günay. Her sayı 3000 örnek olarak basılacak gazete için basımevine 150 lira ödenmesi karara bağlanmış. Gazetenin her Perşembe günü Nihat Doğan'a teslimi koşulu konmuş. (Yazık ki, Nihat Doğan'ın ölümü ile gazete arşivi kayboldu.)

“Yakınlaşmak Sevmektir” başlıklı yazısında “*Varakpare*” diye söz ettiği *Hücum* gazetesi olayını Sedat Veyis gülererek anlatırdı. Bu hiciv gazetesi önemli bir yazı deneyimi olmuştu onlar için, ama aynı zamanda birkaç defa başlarını ağrıtabilecek olaylar yaşamışlardı. O zaman için klişeler Ankara'da hazırlatılıp getirilen gazete Sivas'ta geniş bir okur bulmuştu. (Gazetenin 3000 örnek basılması da bunu gösteriyor.) Halk, Sivas zenginlerini karikatürize eden yazıları zevkle okumuşlar. Ve derken gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Nihat Doğan'a karşı bir hakaret davaları açılmaya başlamış. Bu davalarda kurtarmak için Sedat Veyis bilekleri sıvamış. Sözcüleri, bizim kafadarlardan biri, Sivas zenginlerinden birinin sünnet düğününü anlatırken çocuğun acıdan böğürdüğünü yazmış. Tabii, sonrasında hakaret suçlaması ile Nihat Doğan'a dava açılmış. Bu evrede Sedat Veyis, Dostoyevski'nin bir romanından örnek bularak “böğürme” sözünün hakaret anlamına gelmediğini kanıtlama işine girişmiş. Yaşadıkları bu olayları hep gülererek anlatır, Sivas tarihinin öylesine bir gazete görmediğini söylerdi. Bu *Hücum* gazetesi dönemini “Yakınlaşmak Sevmektir” adlı yazısında kısaca değinir. Orada Muhlis Günay'dan şöyle söz eder:

“Sonra bizim siyasi gayretten çok, bir mürekkep kokusuyla, bu kokunun baş edilmez sancısıyla çıkardığımız bir varakparede yeni ve samimi yaklaşımlar oldu. Bizim varakpareye yazılar yazdı. Sonra ben belediye azası bilmem kim yüzünden mahkemeye düştüm (ne komik), berat ettim. Kırılmıştım. Aldatılmıştım.”

Kendisinin de vurguladığı gibi, mürekkep kokusuyla çıkarmaya başladıkları *Varakpare* günlerinde bu genç edebiyatçı topluluğu ulusal edebiyat okuruna ulaşma koşusu içindedir. Varlık dergisini izlerken, büyük yazarların eserlerini okuyup tartışır. Nihat Doğan yazdığı öyküleri okuyup görüşlerini almak istediğinde Sedat Veyis Örnek takılır: “Bedava olamaz!” Bu nedenle Nihat Doğan okuma masasını iğde, kuruyemiş, meyvelerle donatır. Karşılıklı öyküler okunur, beğenilen, beğenilmeyen yanlar tartışılır, öyküler sonra ulusal ölçekteki dergilere yollanır. Yazılar çıkıp, hele bir de yazı için birkaç lira ellerine geçtiğinde gençlerin mutluluğuna sınır yoktur. Yeniden yiyip içmeler birbirini izler. Bu dönemde Sedat Veyis'in ilk öyküleri *Varlık*'ta yayımlanır. Geleceğin halkbilim profesörünün ilk kalem denemeleri umut vericidir. Ancak bu yazma koşusu bir süre sonra kesintiye uğrayacaktır.

Kore Günleri

1953 yılında Kore'de sıcak savaşın yaşandığı günlerde Sedat Veyis'in Kore'ye gönüllü olarak gidişi hep bir kaçış gibi gelir bana. Yoksa, Kore'ye gidişine bir neden gös-

termek olanaksızdır. Daha o dönemde sosyalist eğilimli Sedat Veyis'in Amerika'nın jandarmalığı görevini gönüllü üstlenmesi başka bir nedenle açıklanamaz.

Kore üzerine değişik dönemlerde değişik anılarını dinledim kendisinden. Alay, deniz yolu ile yapılan bir ayı aşkın vapur yolculuğu ardından Kore'ye ulaşmıştı. Bu deniz yolculuğu, deniz tutmaları, hastalıklarla başlı başına bir serüven olmuştu. Bu uzun yolculukta doğulu bir erin hastalığı kendisini çok etkilemişti. Bana yaklaşık olarak şöyle özetledi o olayı:

“Esmerden çok siyahiyi andıran teni sedye üzerinde tir tir titriyordu. Üzerinde yalnız donu vardı. Alışık olmadığı bunaltıcı deniz yolculuğu perişan etmişti. Yaşamla ölüm arasında git-gel arasında gezinir gibiydi. Ben kendisini teselli edip gönül gücünü yükseltirken doktor geldi, gerekli ilaçları verdi. Kendisine geçmiş olsun deyip ayrıldım.

Birkaç gün sonra iyileşmişti. Güvertede denizi seyrederken yanıma geldi. Askeri uygulamayı aşar biçimde “Nasılınız komutanım?” diye sordu. Teşekkür edip sağlığını sordum. Kendisi ile ilgilenmeme teşekkürlerini bildirmek istiyordu. Kore'ye vardikten sonra da kendisiyle ilgilenmek zorunda kaldım. Öbür askerler, aksanı, konuşması ile alay ediyorlardı. Onu horlayan askerlere “Yarın bir çarpışma olsa sizinle birlikte çarpışıp ölecek. Utanmıyor musunuz, bu arkadaşınızla alay etmeye? Bu ere bir şey yaparsanız beni karşınızda bulursunuz. Tümünüzün burnundan getirim” diye sahiplendim. Er rahatlamıştı. Ama ona bir katkı olsun diye okuma yazma öğretmek istedim. Bir türlü öğrenemiyor, ama beni de kırmak istemiyordu. Sonunda bir gün gelip çok acıklı bir biçimde yalvardı: “Komutanım, b...nu yiyeyim, ne olur beni zorlama, öğrenemiyorum!”

Çaresizdi. O günden sonra okuma derslerini kestim. Ama korumam, kollamam sürüyordu. Bıçak sırtında yürüyen ateşkes her an bozulabilecek durumdaydı. Sürekli beni izliyor, çevremden ayrılmıyordu. Bana atılacak kurşuna kendini siper edecek ölçüde bağlanmıştı.

Asteğmen Sedat Veyis Örnek, sıcak savaşın, soğuk ateşkesle sürdüğü, her an kanlı çatışmaların başlayabileceği bir ortamdaki Kore dağlarında ilginç anılar yaşamıştı. Daha sonra oyunlarına ve öykülerine yansıtacağı ilginç gözlemler edinmişti. Kore halkının temizliklerini hayranlıkla anlatıyordu. O yokluk içinde pırıl pırıl temiz giyimlerini övüyordu. Bu gerçekte kendi özleminin bir yansımasıydı. Çünkü kendisi de çok şık ve temiz giyinirdi. Nitekim daha sonraları bir gün, Atatürk'ten söz ederken şöyle demişti. “Ne giyse yakıştırıyor. Şapka devriminde alınan görüntüde, bakıyorsun çevresindekilerin tümünde şapkalar komik duruyor. Onda dört dörtlük yerini bulmuş. Sanki tüm yaşamı boyu bu fötr şapkayı giyinmiş gibi şık, yadırganmıyor.”

Bu dönem yaşantısından ilginç anıları vardı. Bilimsel yükselme kaygısı içinde bu gözlemlerinin çok azını *Pirinçler Yeşerecek* oyunu ve kimi öykülerinde işleyebilmişti. Derin bir insan sevgisi içinde ele aldığı konularda, bireyleri suçlamaksızın savaşın acımasız yüzünü dile getiriyordu. *Pirinçler Yeşerecek* oyununu başlangıçta üç bölümlük bir çocuk konusu olarak düşünmüş, sağlık sorunları nedeniyle ancak birinci bölüm olan “Ölü çocuk” bölümünü bitirebilmişti. Bu çocuk üçlemesinde, savaşın toplum değerlerini yıkıp geçtiği bir ortamda insanın soyunu sürdürme içgüdüğü ile hayvanlaşmasını tüm

çıplaklığı ile dile getirmek istemişti. Yalnız ilk bölümünü yazabildiği oyunda bu sorunu tüm derinliği ile vermeyi başarmıştı.

Oyunu Göttingen'deki günlerde okuduktan sonra kendisine kimi ayrıntılı sorular yöneltilmişti. Oyundaki iki Amerikan eri portresi çizmişti. Ev sahibi kadınla birlikte olan askeri daha gerçekçi, öbürünü romantik olarak çizdiğini anlatmıştı. Yirmili yaşların beğenisi ile iki oyununu (*Pirinçler Yeşerecek, Manda Gözü*) da muhteşem bulmuştum. (Hâlâ da aynı kanıdayım.)

Pirinçler Yeşerecek oyunu ile yaşam gerçeği arasındaki ilişki üzerine sorular sorduğumda durumu şöyle anlattı. “Seks sözcüğü Korece bozulup ‘şakşa’ya dönüşmüştü. Çocuklar, küçük yaştaki öğrenciler sokakta karşılaştıkları barış gücü askerlerini ‘Mama şakşa’ diye, para, konserve, giysi, sigara karşılığında seks yapmaya evlerine çağırırlardı.” Böylesine çocuk sahibi ailelerin nasıl olup da böylesine bir iş yaptıklarına benim şaşır-dığımı gördüğünde düşünülere yakışır bir yanıtla açıklama yapma gereğini duymuştu:

“Fuat, bu doğal bir durum, burada da birlikte olduğun kızı pastaneye, birahaneye götürüp bir şeyler ısmarlıyorsun. Orada ise açlık içindeki insanlar kendilerini savunan askerlerle bu tür bir ilişkiyi olağan sayıyordu” diye açıklamada bulunmuştu.

Bu yanıt üzerine bir anda tüm düşüncelerimin alt üst olduğunu anımsıyorum. Sedat Veyis, bambaşka bir insandı!

Bunun üzerine Kore yaşantısından başka kesitler anlatmıştı. Bizim subaylar, Koreli kadınlardan kendilerine –Türkiye’de alışılmış olduğu gibi- dost tutup yalnız kendileri ile birlikte olmasını istemişler, ama ortamın verdiği çağşama içinde rezil olmuşlardı. Öyle ki, bir üst derece komutanın sözde dostu ile alayın en alt düzeyindeki bir er birlikte olmuştu. Buna benzer sayısız anısı içinde, başına buyruk bir er ile yaşadığı anı çok etkileyici idi. O ılık Göttingen akşamlarından birinde bütün ayrıntısı ile anlattığı olay şöyle gelişmişti:

Kabadayı yaratılışlı asker, nöbet askerlik dinlemez, canı istediği an fırsatını bulup –sözde- dost tuttuğu kadının evine gider. Sedat Veyis, kendi nöbetinde de yaşanan bu tüymeyi önlemek için, eri bir iki kez “Senin cinsel ilişkin beni ilgilendirmez, ama benin nöbetimde bir tarafa gitmeyeceksin” diye uyarır. Tüm bu uyarılara karşın er, Sedat Veyis’in nöbeti sırasında, kadının evine gider. Sedat Veyis, akşam sayımı yaptığında durumu öğrenince deliye döner. Başına ne geleceğini bilmeksizin “Ne olacaksa olsun” diye isyan duyguları içinde, erin bulunduğu kadının evine gider. (Burada kendisi “Baskın basanıdır dedim” diye durumu bıçak sırtında olduğunu, çünkü erin de kendisine karşılık verebilme olasılığının yüksek olduğunu vurgulamıştı.) Dostunun yanında eri “Ulan ben seni kaç kez uyardım, sende hiç mi utanma yok?” diye tokatlayıp birliğe getirir.

Bundan sonrası Sedat Veyis için ayrı bir açmazdır. Yatağına girip uyumaya çalışır. Ama eri dövüp hırsını alan Sedat Veyis şimdi kendisi ile hesaplaşma içindedir. Bir türlü uyuyamaz. Yatağın içinde gidip gelen düşünceler içinde kıvrılır. Bir sağa, bir sola döner. “Niçin böyle yapmıştır?” Vicdanın ayak sesleri bir türlü kendisini rahat bırakmaz. “Bir kadının yanında erin gururunu incitmek doğru mudur? Birlik içinde paylaşmak dururken, olayı dışarı taşımak yerinde bir karar mıdır? Başka türlü uyarsa olamaz

mı? Onlarca, yüzlerce düşünce hora teper belleğinde. Bu düşünceler içinde dakikalar saatleri, saatler saatleri kovalar. Gecenin saatleri ilerler. Sedat Veyis bir türlü gözünü kapayıp uyuyamaz. Acaba o anda er ne durumdadır? Belki de gururu kırılmış ağlıyordu. Ağlamasa bile sıkıntı içinde oturuyor, sigara üstüne sigara içiyor, düşünüyor. Sabah ışıkları doğmaya hazırlanırken Sedat Veyis, daha fazla dayanamaz, giysilerini giyer, erin gönlünü almak, üzüntüsünü belirtmek için erin bulunduğu koğuşa gider. Erin ranzasının başucuna vardığında kendisini büyük bir sürpriz beklemektedir: Er, derin uyku içinde horul, horul uyumaktadır!

Bunu olayı anlattıktan sonra kendi saflığına gülüp bir kahkaha atmıştı.

Her ayrıntıda kendini açımlayan bir insanın bütün boyutları ile kendisini yansıtmıştı benim için anlatılanlar. Ona hayran biçimde gülme krizine ben de katılmışım.

Kore anılarında sayısız ince gözlemleri olmuştu. Her an bir silahın patlamasıyla sıcak çatışmanın başlayacağı bir ortamda iki yan bir birinin gözüne bakıp ona göre tavır almaya çalışır. İki kesimde de yaşanalar bir insanlık sınavını andırır. Her iki yanın da karşı yanda casusu vardı, bir birinin hareketlerini anı anına izlerler. Kimileyin, birleşmiş milletler güçlerine saldırı emri gelir. Çok gizli gelen bu emir üzerine birlikler “hazır ol” konumunda gece yapılacak saldırıyı beklemeye koyulurlar. Silahlar bir an önce ateşlenmenin sabırsızlığı içerisinde beklerken, Kuzey Kore kesimi ses yükselticisinden Türkçe türküler yayına başlar. Ardından Türkçe konuşma gelir: “Falanca birlik, falanca takım şu anda şuradan saldırıya geçmek üzere bekliyorsunuz. Mehmetçik, Kore’de senin ne işin var? Kimin için ölüyorsun? Niçin, köyünü, ananı babanı, karını, çiftini çubuğunu bırakıp bu topraklara ölmek için geldin? Senin ölümünün kime faydası var? Kimin için, neden ölmeyi seçiyorsun?”

Askerlerin tümüne yönelik anonim konuşmalardır bunlar. Bunlarla da kalınmaz saldırıya girişecek komutanların adları sayılır. Ardından yine marşlar, türküler başlar. Sedat Veyis bu gerilimli ortamı anlattıktan “De, hadi nasıl saldırırsan, saldır” diye çaresizliğini belirtip gülmüştü.

Karşı kesimin nasıl olup da bu yandaki ayrıntılara varan bilgilere ulaştığını sordugumda, iki kesimde de müthiş bir istihbarat ağının çalıştığını söylemişti. “Bir saldırı emri takım komutanına kadar ulaşıyor. Aramızda Koreli elemanlar dolaşıyor. Doğal olarak bunca kişinin bildiği bir olay duyulup yayılıyor. Sözgelimi bir defasında bölük aşçısı karşı kesimin casusu çıktı” diye durumu açıklamıştı.

Kuzey Kore’nin saldırı bilgilerinin ulaştığı günlerde başka türlü kuşku ve korkular yaşanır aralarında. Böyle bilgi alındığı bir gecede Sedat Veyis birliği ile ön siperde görevlendirilir. Bir saldırı durumunda yüzde yüzlük bir ölüm oyunudur yaşanacaklar. (Sevgili Ağabey bu durumu bana, “Fuat askerde böyledir. Kimi durumlarda kişiler feda edilir” diye açıklamada bulunmuştu.) Sedat Veyis yanındaki çavuşla beklemeye koyulur. Gecenin ilerleyen saatlerinde çavuş uyarır: “Komutanım geliyorlar, ateş edelim.” Sedat Veyis Örnek bakar, bakar kimseyi göremez. “Yapma, Hüseyin, gelen yok. Kâbus görüyorsun.” En küçük bir kıvılcım, barut fıçısını ateşleyecek konumdadır. Çavuş karşı kesimin üzerlerine geldiğinden emindir. Konuşmasını sürdürür: “Komutanım geldiler,

komutanım geliyorlar, ateş edelim.” Komutan bir şey göremez. Sonunda, çavuş gördüklerinin gerçek olmadığını anlar.

Aradan bir süre geçer, uzayan gecede, bu kez Sedat Veyis karşidan askerlerin ilerlediğini görür. Bu kez o çavuşa seslenir “Hüseyin geldiler, geliyorlar, ateş edelim” Bu kez de çavuş bakar bir şey göremez, “Aman komutanım kimse yok, siz hayal görüyorsunuz” Sedat Veyis gördüğünden emindir: “İşte geldiler, öleceğiz, ateş edelim” Çavuş yalvarır, “Aman komutansım kimse yok, korkmayın, ateş emri vermeyin.” Sonunda Sedat Veyis, ateş emri vermekten vaz geçer, hem kendi yaşamları hem de başkalarının yaşamı kurtulmuş olur.

O gece yaşadığı korkuları bütün çıplaklığı ile anlatmış, kendi korkuları ile eğlenmişti adeta.

İki yıllık Kore günleri bu türden sayısız anılarla doluydu. Yazma fırsatını bulduğu az sayıdaki öyküsünde bu anılardan beslenen öyküleri birinci sırayı alır. Bunlardan biri ile ilgili anısı kendisini çok mutlu etmişti. Viyana’da sıradan bir tanışma sırasında karşıdaki Alman hayranlık ve şaşkınlık içinde adını doğru anlayıp anlamadığını doğrulamak istemişti: “Herr Örnek?”. Sedat Ağabey “evet, evet diye pekiştirmişti: “Sedat Veyis Örnek.” Bu kez karşıdaki Alman “Aman Tanrım, Bay Örnek, ben sizi arıyordum. Siz elime geçtiniz.”

Olay şuydu: Bu Avusturyalı Türkolog hazırladığı “Savaş Öyküleri” seçkisine Varlık dergisinde yayımlanan Sedat Veyis Örnek “Tel Örgü” öyküsünü almış. Kendisine düşen telif hakkını ödemek için arıyormuş. Ve Viyana’da sıradan bir tanıştırmada aradığı kişi ile karşılaşmış.

Kendisi böyle bir olayı kitap basıldıktan birkaç yıl sonra yaşamıştı. Olayın bundan sonrası da başı ölçüsünde ilginçti. Avusturyalı çevirmenin çağırısı üzerine eşi Ulun Örnek’le evine gitmişler. Bu derviş örneği çevirmen doktora eğitimini yarıda kesip kendini çevirmenlik işine vermiş. Viyana’da küçük bir dairede yaşar.

Çevirmen Alman’ın sevinci sınırsızdır, Sedat Veyis’i evine davet edip eşi ile tanıştırır. Birlikte yemek yerler. Çevirmenin kaldığı dairenin küçüklüğü Sedat Veyis’i şaşırtmıştır. Sedat Veyis “Yaşamımda gördüğüm en küçük konuttu” diye söyler bu satırların yazarına. Sonra da kişiliğini yansıtan küçük bir olayı gülerek anlatır: ‘Yemekten sonra lavaboda elini ve ağzını yıkar. Ağzını çalkalar, ama çevirmen ve eşinin yanında lavaboya tükürmekten utanır, sabunladığı ağız suyunu yutmak zorunda kalır.’

Pirinçler Yeşerecek’i “Çocuk” adlı üçleme olarak düşünmüş, birinci bölüm olan ölü çocuğu yazabilmişti. Öbür iki bölümü yazmaya akademik kariyer koşusu ve erken yaşta ölümü yüzünden zaman bulamadı. Öykü türünü de denemesine karşın oyun türünün ayrı bir yeri vardı yaşamında, ilk gençlik yıllarında oyunlarda rol almış, -o da benim gibi- oyuncu olmayı düşlemiş ve Allahtan olmamış- Sivas’ta Cevdet Kudret’in bir oyununda oynadığını söylemişti. Göttingen akşam söyleşilerinde uzun uzun edebiyat tartışmalarımız olmuş, örtüşen zevkimiz doğrultusunda değerlendirmelerini dinlemiştik. Çok sevdiğim Sait Faik üzerine ne düşündüğünü sorduğumda “Çok severim, ama gözümden düşer korkusu ile yeniden okumaya çekiniyorum” yanıtını vermişti. Yıllar sonra elime geçen bir mektubunda da bu gençlik beğenisi yer alıyordu.

Göttingen günlerinde yanında bulunan *Pirinçler Yeşerecek* ve *Manda Gözü* oyunlarını okumuş pek beğenmiş, kendimce aksak bulduğum yönleri söylemişim. Bunlar arasında *Manda Gözü* oyununun bitiş bölümünün uzunluğu vardı. Bana uzun gibi gözükene o bölümün izleyicinin düşünmesi açısından gerekli olduğunu bildirmişti.

Manda Gözü, ant-yemin kavramını işleyen nefis bir töre oyunu idi. Pek sevmişim. Sonra bu oyunun Azerbaycan’da radyo oyunu olarak oynandığını öğrenmişim.

Manda Gözü ile ilgili baş bir olay anlatmıştı, *Manda Gözü*, *Türk Dili Dergisi*’nin *Kısa Oyun* özel sayısında yayınlanmasının ardından yayıncı-yazar Cengiz Tuncer’den garip bir mektup gelmiş. Mektupta Cengiz Tuncer bu oyunu kendisinin yazdığını, falan falan kişiler yanında okuduğunu belirtmiş, romana çevirmeyi düşünürken, Sedat Veyis’in oyunu ile karşılaştığını, ne yapacağını bilemediğini yazmış. Oyun tümüyle kendisinin yazdığı imiş. Tek ayırım Cengiz Tuncer’in oyununun sonunda çocuğun ölmesi, Sedat Veyis’te ise yaşamasıymış!

Bu mektubu alan Sedat Veyis büyük bir şok yaşamıştır. Bir-iki gün düşünerek etkin bir yanıt verir. Mektubunda Cengiz Tuncer’e ne kendisini (Cengiz Tuncer’i) tanıdığını ne de çalışmalarını bildiğini yazar. Oyunun konusunu bir gazete haberinden alıp işlediğini bildirip zerrece bir çalıntı varsa bunun hesabını vermeye hazır olduğunu anlatır. Son olarak da kendisinin çocukları öldürmeyip yaşattığını vurgulayarak bitirir.

Mektubu yazdıktan sonra bu olayı bana anlatırken “askerde olduğu gibi benzetmesini” yaptı ve askerde bu tür yazışmaların bir gün sonra postaya verildiğini anlattı. Bir gün bekler, düşünür. Bir gün sonra sakıncası olmadığı kanısına varıp postaya verir. Olay böylece kapanır. Sonra bir süre sonra raslantı sonucu bir yerde birileri Cengiz Tuncer’le karşılaşılır. Yanındaki bir tanıdığı Cengiz Tuncer’i gösterip “Tanışıyor musunuz?” diye sorduğunda, imalı biçimde “Tanışıyoruz, tanışıyoruz” diye karşılık verir.

Bu olayı bana anlattığında ben de şaşırılmışım. 1970 yılında bir süre Cengiz Tuncer’in e Yayınevi’nde çalışmış, kendisini oldukça yakından tanımışım. Gazetecilikten yayıncılığa geçmiş, Aydın Emeç’le birlikte e Yayınevi’ni kurmuştu. Orta düzeyde romanları olan (*Hacizli Toprak*, *Kerkenez*) çelebi bir insandı. İlk tepkim “O da gazetede haberi okuyup yazmış olmalı” oldu. Sedat Veyis de beni onayladı.

Oyun tutkusu, yabancı dillerden oyun çevirilerine neden olmuştu. Polonyalı yazardan *Polisler* çevirisi bunlardan biriydi. Kendisinin pek beğendiği bu oyun bir şanssızlığa kurban olmuş, oyun oynanırken, oyundakine benzer bir olay gerçekleşmiş, Başbakan İsmet İnönü’ye suikast girişimi olmuş bunun üzerine oyun sahneden kaldırılmıştı. Daktilo yazısı çevirininin, kendisinde bile örneği kalmamıştı. Bir süre sonra Eskişehir Sinema Yüksekokulu’nda arkadaşım Feridun Akyürek’te (şimdi profesör) oyunun bir örneğini görüp fotokopisini alıp kendine iletmişim. Dramaturg Sermet Çağan metin üzerinde oynamış, özgün çeviriyi tanınmaz biçime sokmuştu. Kendisine çeviriyi yayınlama önerimi, “Kalsın Fuat” diye geri çevirmişti.

Bir Telif Olayı Tartışması

Oyunları ile ilgili ikinci tatsız olayı yayıncı yazar Yusuf Ziya Bahadınlı ile yaşamıştı.

Bahadınlı o yıllarda Hür Yayınevi'nin sahibiydi ve okullar için kılavuz kitaplar yayınlıyordu. Bunlardan biri de Okul Tiyatrosu adlı kitaptı. Bu kitap okullarda oynanabilecek yalın piyes örneklerinden oluşan bir seçki idi. Yusuf Ziya Bahadınlı bu kitaba -Sedat Ağabeyin izni ve bilgisi olmaksızın- *Pirinçler Yeşerecek* oyununu da almış. Aradan bir zaman geçip de Sedat Ağabey durumu öğrenince mahkemeye başvurmuş ve Yusuf Ziya Bahadınlı'yı tazminat ödemeye mahkum etmiş. Bunun üzerine Yusuf Ziya ortak dostlarını aracı koyarak tazminattan kurtulmak istemiş. Yusuf Ziya yanına geldiğinde kendisine söylediği şunları söylediğini anlattı:

“Siz bir sosyalistsiniz. [O sıralarda Yusuf Ziya Bahadınlı Türkiye İşçi Partisi Yozgat milletvekiliydi]. Emeye en çok saygı göstermesi gereken insansınız. Kitabınıza aldığınız öbür yazarlardan izin almışsınız. Ben neden aklınıza gelmedim? Ayrıca bu oyunun okul piyesleri ile ne ilgisi var? Bunu nasıl yaparsınız? Kusura bakmayın bu tazminatı ödeyeceksiniz!”

Ve tazminatı almıştı.

Yıllar sonra Yusuf Ziya Bahadınlı'yı Almanya'daki sürgünlük günlerimde ben de yakından tanıdım. Çok beyefendi bir ağabeydi. Bu konuyu ne ben açtım ne bir söz açılıp kendisi söz etti. Ama yazık ki, Yusuf Ziya Bahadınlı ağabeyin bir başka intihal olayı ile yıllar sonra yeniden karşılaştım. Kendisine *Türkçe Deyimlerin Karşılıkları* adlı kitabını hangi kaynaktan yazdığını sorduğumda bana “Halktan derledim, sözlü kaynaktan” yanıtını verdi. Türkiye'ye döndükten sonra sahaflardan aldığım *Tarih Mecmuası*'nda bütün kitabın Hüseyin Namık Orkun'un yazısı olduğunu gördüm. Bu kitap üzerine bir tanıtma yazan değerli hocam Doğan Aksan da bu intihalin farkına varamamış, *Türk Dili* dergisinde yazdığı yazıda kitaptan övgü ile söz etmişti. Tarihsel bir görev gereği bu intihali açıklama gereğini duyuyorum.

Heinrich Böll'ü doktora yıllarında -1957-1960- okumuş. Böll'den ilk çevirilerinden birini yapmıştı. Böll 1973'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandıktan bir-iki yıl sonra tanışmıştık. Böll'ün yalın gözüken roman ve öykülerinde derin bir insan sıcaklığı bulduğunu söylemişti. Ben de pek sevmiştim Böll'ü. *Trenin Tam Saatiydi* romanı üzerine tartışmıştık.

Başka bir oyun çevirisi olduğunu yıllar sonra Cevdet Kudret'in *Kalemin Ucu* adlı kitabından öğrendim. Cevdet Kudret'le aralarında tatsız bir olay geçmiş. Cevdet Kudret, Bilgi Yayınevi danışmanıyken sözkonusu oyunu yayımlamak üzere almış sonra da Sedat Veyis'i görmezden gelip tüymeye başlamış. Bir defasında Sedat Veyis, Cevdet Kudret'i durdurup “Lütfen Cevdet Bey, neden görmezden gelip kaçıyorsunuz?” diye sormuş. Cevdet Kudret yayınevi sahibi Ahmet Tevfik Küflü'nün kitabın basımını istemediğini söylemiş, Sedat Veyis “Peki, bunu söyleyecek yerde kaçıp sıvışmanın ne anlamı var?” diye karşılık vermiş.

Cevdet Kudret'le aralarında geçen bu tatsız olaya karşın nesnellliğini bozmamış 1974 TDK bilim ödülünde (TDK bilim ödülü kurulundaydı) oyunu Cevdet Kudret'in *Orta Oyunu*'na vermişti. Aynı yarışmaya katılan İsmet Zeki Eyüboğlu'nun *Tanrı Yaratan Toprak* adlı kitabındaki dil kullanımı çok beğenmiş, ama bilimsel ölçütlerde olmadığı için *Orta Oyunu*'ndan yana oy kullanmıştı. Bir süpermarketten dolmakalem satın aldığımız sahne şimdi gözlerimin önünde canlanıyor. Kaleme mürekkep çekmek istediğimiz-

de, sözcüğün Almancasını ben anımsayamamıştım da o söylemişti. Kurula raporu dolma kalemle ve yeşil mürekkeple yazıp Göttingen'den postaya vermişti. Ve Cevdet Kudret'e olan kırgınlığını hiç önemsemeden nesnel değerlendirmede bulunmuştu.

Yeşil mürekkeple yazmayı sevdiğini daha sonraları elime geçen başka mektuplarından anlamıştım. Kore'den ve başka yerlerden yazdığı mektupların çoğu yeşil mürekkepleydi. Gençlik yılları arkadaşı Nihat Doğan'a imzaladığı *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* kitabını da yeşil mürekkeple imzaladığı örneği şu an elimin altında.

İmbikten çekilmiş bir insan ölçülüğü yaşam eksenini gibiydi. Hemen hiç dedikodu yapmaz, tadına doyumaz söyleşilerden kimsenin ardından konuşmazdı. Eleştirilerini bile çok ölçülü yapardı. Yakın bir arkadaşının evliliği öncesinde baldızı ile gönül ilişkisi olduğunu söylemek zorunda kaldığı zaman bile hemen herkesin bildiği bu olayı “önce baldızı ile ilişkisi olduğu söylendi” diye aktarmıştı.

Olağanüstü gözlemleri ile insan ruhunu çözümlerdi. Doktora arkadaşım Wolfram Hecsh için “Alman ve Türk kimliğinin güzel yanları ile benlenmiş” diye söz etmişti.

Göttingen'e gelmeden iki yıl önce profesör olmuştu. Profesörlüğü Fakülte Kurulu'nda büyük bir çoğunlukla geçmişti. Karşı oy kullanımını- benim de hocam olan bir arkadaşının oy birliğine yakın oylama ile kuruldan geçmesini örnek gösterip- böyle sine çok olumlu oy almanın da doğru olmadığını söylemişti.

Türk Dil Kurumu yönetiminde bulunduğu bu dönemde benim de üye olmama önyak olmuştu. Bu 27 yaşında, henüz yazıp çizdiği bir şey bulunmayan bir doktora öğrencisi için büyük bir onurdu. 1215 no'lu TDK üyesi Fuat Bozkurt, kurumun en genç üyesi olmuştu.

Dinler Tarihinde Etnolojiye Yolculuk

İlahiyat eğitimi sonrasında doktorasını dinler tarihi üzerine yapmıştı ve bu çalışmasından pek söz etmezdi. Doktorayı bilimsel araştırmanın anahtarı olarak değerlendiriyordu. 1960 yılı Mayıs'ında Türkiye'ye dönmüş, DTCF Antropoloji kürsüsünde görev aldıktan sonra bir daha bu konuya dönmemiş ve bir anlamda öbür dünya ile yollarını ayırmıştı. Doçentlik çalışması *Sivas ve Çevresinde Halkın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (1966) adını taşıyordu. Fakülte yayını olarak basılan ve dar bir bilimsel çevrenin dikkatini çeken bu çalışma ile, daha sonraki yıllarda tüm Anadolu çapına yayacağı alan araştırmasının ilk örneğini vermiş ve yazık ki kötü paranın iyi parayı kovduğu sözde bilimsel çevrede, meslektaş kıskançlıklarını üzerine çekmeye başlamıştı.

Çok ketum bir insan olduğu için bunlardan kimseye söz etmezdi. Yalnız bir keresinde –sanırım çok bunaldığı için- 1978 yılında bir İzmir akşamında bölümde yaşadıklarından, profesör sanı taşıyan o kişilerin yaptıklarından söz etti. O gece işittiklerim yüreğimi sızlattı. “Ağabey, sen bunlara nasıl dayanıyorsun? Beni affet, ama ben bu durumda onların burnundan getiririm” diye karşılık vermiştim.

Profesörlük sunumu *Anadolu Folklorunda Ölüm* bilim çevrelerinde iyi bir ses getirmişti. Ölümü bile sevimli duruma getirdiği çalışmada destanlar, mezar taşı yazıları, mezarlık görüntüleri, tabut örnekleri ile capcanlı bir halkbilim çalışmasıydı. Ölümü

anımsatması açısından gri kapakla yayımlanan kitapta babasının mezar taşı görüntüsü de yer alıyordu. Mezar taşı çok yalındı: Zaralı Ahmet Örnek.

Babasının ölümü ile ilgili ilginç bir anısını anlatmıştı. Babasının ölümünün ardından nüfusa girip sildirmek istemişti. Nüfus memuru gerekli işlemi yaptıktan sonra, nüfus cüzdanını yırtıp çöpe atmıştı. Sedat Ağabey duygularını “Benim için babam o an öldü.” diye anlattı. Nüfus memuru için sıradan bir işlem, içine bir ölüm gibi oturmuştu.

Anadolu Folklorunda Ölüm çalışmasından “Ölüm, yaşamın bir parçası. İnsan doğar, yaşlanır, ölür. Bundan kaçış yok” diye açıklamıştı.

Bu çalışmayı ölümün ürkütücü gölgesini doğal kılmak için ele almış, zengin verilerle donatmıştı. Bu düşüncelerini doğrulayacak Epikür’ün bir özlü sözünü aktarmıştı: “Ölümden korkmayın, yaşarken ölüm yok, öldükten sonra da yaşam.”

Eşsiz söyleşileri ile doludizgin geleceğe hazırlanırken, giderek onun konularına ilgi duyuyordum. Bu ilgi ve dostluk ilk günce yayımın olan *Buyruk*’un ona ithafına neden olacaktı. Ölümünden iki yıl sonra yayınladığım kitap onun eşsiz anısına adandı. Sonrasında *Alevilik, Semahlar, Sivas Kabadayıları* ile bu alandaki çalışmalarım sürdü.

İkinci yürek teklemesinin ardından profesör olmuştu. Bu nedenle sağlığına çok özen gösteriyordu. İkinci krizi öğrenci olaylarının yoğunlaştığı günlerde yaşamıştı, koridor-dan gürültü-çatışma sesleri yükseliyor, Sedat Veyis ne yapacağını bilmiyor. O aşamada kapağa bir dolabı yaslayıp masaya kafasını koymak geliyor. Böylece ölümü bekliyor.

İkinci kalp krizi nedeniyle hastanede yatarken bir Musevi yurttaşımız ile tanışmıştı. Bekâr yaşayan, yaşam biçimi ve yaşam anlayışı ile bir filozof olan bu Musevi’den çok etkilenmişti. Hastaneye ziyaretine gelen kardeşi ise bu Musevi’nin tam zıddıydı. Tüm yaşamını evlenmeden geçiren ve evlilik kurumuna karşı olan Musevi dostunun ölümü onu çok etkilemişti. Hastaneden taburcuolduktan yaklaşık bir iki yıl sonra, anahtarı sokup ev kapısını açarken yığılmıştı. Bu anahtar sahnesi içine işlemişti. Bu kişiyi anlatan bir oyun yazmak geçirdi içinden. Hep o kapı önünde anahtar sahnesini çevresinde düşleyen bir oyundu bu. Yazık ki, yazmaya zamana bulamayacaktı. Sait Faik’in *Sinağrit Baba* öyküsündeki kahraman türünden yalnız yaşam süren ve evlilik karşıtı olan bu Musevi dostunu özlemle anlatıyordu. Kendisi ile ilk kalp krizi rahatsızlığı sırasında tanışmıştı. Ardında 1968’de Ulun Hanım’la evlilik davetiyesini yolladığında “Her ne kadar evliliğe karşı olsan da evleniyorum” diye yazdığını anlatmıştı.

1974 yazında Göttingen’de başlayan ağabey-kardeş ilişkisi içindeki dostluğumuz ölümüne değin kesintisiz sürecekti. Sanki yirmi yıl ara ile onu yaşıyordum.

O, gençliğini bende, ben geleceğimi onda buluyordum. Gençliğin coşku ve özlemi ile olgunluğun bilgeli ve dinginliği aradıklarımız. İkisi aynı kişide buluşabilir miydi?

Aynı kent, aynı okullar, aynı çevre, aynı insanlar arasında geçen yaşantılardı bizim yaşamımız. Bu koşulluklar içinde evliliğim de onun çevresinden olacaktı. En yakın arkadaşı Nihat Doğan’ın kızı ile 1974 yılının son günlerinde nişanlanıp daha sonra evlenecektim.

Doktora sonrası 1976 yılında Ege Üniversitesi’nde göreve başladım. Yaşam yollarımız yine kesişmişti. Sedat Veyis Örnek iki haftada bir İzmir’e geliyor, Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerine Halkbilim dersleri veriyordu. Akşam söyleşilerinde gözlemleri-

mizi, düşüncelerimizi anlatırdık. Kendisi ile Kordon'da buluşmaya gelirken, iki Türk genci, kendilerinden oldukça yaşlı iki Alman kadını kafesleyip götürüşlerini anlattım. Gülerek dinlediği bu gözlemimden sonra Batılı kadınların bir ülkeye gittiklerinde oranın yemeğini tadar gibi, cinselliği de tattıkları yorumunda bulundu.

Tadına doyum olmaz söyleşileri dolu dolu olurdu. Kordon buluşmalarımızda -henüz o günlerde özgünlüğünü koruyan- halk kahvelerinde oturmayı severdi. Kıyıda seyyar köftecilerin hazırladığı karışık sandviçi pek severdi. Birlikte o sandviçlerden alır, denizi izleyerek ayaküstü yerdik. Kimileyin bir birahane bira yudumlardık.

O günlerde, ülke büyük sıkıntılar içinde çalkalanıyordu. Seçimlerden büyük oy patlaması ile çıkan Ecevit bağımsız on milletvekili desteği ile hükümet kurmuştu. Ne var ki bir türlü ülkeyi denetimde tutamıyor, olaylara engel olamıyordu. Hemen her gün birkaç kişi olaylar sonucu ölüyordu. Böylesi günlerin akşamında hükümette çatlak belirmişti. TV'de konuşmasını izlediğimiz Ecevit öz Türkçe sözcüklerle lafı evirip çeviriyor, durumu kotarmaya çalışıyordu. Konuşmayı dinleyen Sedat Ağabey bana döndü, tatlı bir gülümseme ile Almanca olarak "Tarzan hat es schwer" ("Tarzan zor durumda") dedi.

Gerçekten Tarzan güç durumdaydı ve eli ayağına dolaşan Ecevit bir çıkış bulamıyordu. Üç dört yıl önce Kıbrıs çıkarması nedeni ile yıldızı parlayan barış güvercini, umut Ecevit beceriksizlikler içinde bocalıyordu. Bir süre önce Türk Dil Kurultayı sırasında Kurultaya gelen genç doçent Bedrettin Cömert arabası içinde vurulup öldürülmüştü. Kurultaya gelen Ecevit "Bu bir oyun, bu oyuna gelmemeliyiz." türünden bir konuşma yapmıştı. Buna karşı çıkan Aziz Nesin "Biz nasıl oyuna gelmeyelim? Yani sokağa çıkmayalım mı?" diye sormuştu. Sedat Veyis "O anda Ecevit'in yerinde olmak istemezdim" diye durumu özetledi.

Ve ardından dergilerde bir Bedrettin Cömert övgü süreci başladı. Az çok tanıyan hemen herkes Cömert üzerine anılarını yazıyor, onu yere göğe sığdıramıyordu. Gerçekte yapılan bir ölü sömürsünden başka bir şey değildi. (Bu durum yazık ki bizim kimlik özelliğimizdir.) Kendisi de Bedrettin Cömert'i ta Sivas günlerinden tanır, beğenir ve severdi. O günlerde kendisi ile söyleşirken bana şöyle dedi: "Bedrettin, iyi idi, değerliydi, gençti, gelecekte çok parlak eserler verecekti ama tamam. Artık yeter, bir insanın ölüsü böylesine sömürülmez."

Amerika Kıbrıs çıkarmasının fiyatını Türkiye'ye ödetiyor, petrol, tüp gaz, röntgen filmi, pirinç, çay, filitreli sigara sıkıntısı ile ülkeyi ve Ecevit hükümetini kıyım kıyım kıvrandırıyor. Sokaklarda çatışmalar sürüyor, her gün üç beş kişinin öldürülmesi olağan olaylardan sayılıyordu. Halk nefesini tutmuş Melih Cevdet Anday'ın *Gizli Emir* romanındaki gibi gizli bir emirle sorunların çözümünü bekliyordu. Kordon boyundaki bir geleneksel kahvede televizyonda habeleri dinliyorduk. Yine yokluklar ve cinayetler anlatılıyordu. Bana döndü ve sözünü şöyle sürdürdü.

"Fuat, gitmez bu böyle, en çok bir, bir buçuk yıl sürer."

Sedat Bey'in bu öngörüsü olduğu gibi çıktı. 22 aylık Ecevit iktidarı 1978 yılında tepetaklak yuvarlanıp yerini 2. MC koalisyonuna bıraktı.

Bu zor günlerde de aksatmadan çalışmalarını sürdürüyordu. Kendini bilim ve ya-

zın dünyası ile sınırlı sayar, ortalarda gezinmeyi sevmezdi. Kendisine sunulan Kültür Bakanlığı Müsteşarlığını geri çevirmiş, kendi yerine Şerafettin Turan'ın önermiş ve bu durumu eşi dışında kimseye anlatmamıştı. Bu olayı –övünmemek için- bana bile söylememişti. Övünmeyi ve büyüklenmeyi sevmezdi. En çok alaylı gülümsemesi ile çizdiği insan portreleri büyülenen insanlar olurdu. Kendisi de tüm kişiliği ile büyükten çok, derin bir insandı. İnsanın kendisini ayıraç içinde değerlendirmesinin bilgeliği içindeydi.

İş Bankası'nın yayımladığı derli toplu *Türk Halkbilimi* kitabının ardından yine İş Bankası için *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk* kitabını hazırlamaya koyulmuştu. Dingen biçimde Fakülte ile Aşağı Ayrancı semtindeki evi arasında yaşamını sürdürüyor, sinema-tiyatro gösterilerine gidiyor, edebiyat dergilerini izliyor, seçkin edebiyat çevresi ile dostluk ilişkisini sürdürüyordu. Fazıl Hüsnü Dağlarca ile yoğun bir dostluğu vardı. Tanışıklıkları 1950 yıllarında Dağlarca'nın Sivas günlerine dayanıyordu. Bu dostluk, Sivas'ta Çağdaş Düşünce Derneği'ni kuran Nihat Doğan, Dağlarca'ya hemşehrilik vermesine önayak olacaktı. Sedat Veyis'in sunuş konuşması yaptığı tören görkemli oldu. Dağlarca'nın Sivas'ı anlattığı en güzel şiirler okundu, canlandırmalar yapıldı.

Sedat Veyis'in bu dönem söyleşi dostları arasında Duran Karaca, Murat Katoğlu bulunuyordu. Bir akşam, Katoğlu ile Sedat Ağabeyin Duran Karaca'ya takılmalarını hiç unutamam. Duran Karaca Adanalıydı. Sedat Veyis'le Katoğlu, Karaca'ya Adana'dan adam çıkmaz, bir Duran Karaca var, o da daha on-on beş yıl sonra takılıyorlardı. Duran Karaca, konuşmayı ciddiye alıyor, Adana'dan çıkan yazar, şair, sanatçıları sayıyordu. Ne var ki bizimkiler her birine bir kulüp bulup Duran Karaca'yı deliye çeviriyorlardı. Duran Karaca "Orhan Kemal" diyor, bizimkiler "Canım, o Adanalı değil, Ceyhanlı", "Ya Yaşar Kemal?", "Canım, onun Adana ile ne ilgisi var, Hemiteli", "Ümit Yaşar?", "O genç kız şairi", "Ya Yılmaz Güney?", "O da Adanalı değil". Ben bu konuşmayı gülerek izliyordum. Yaşım tümünden küçük olduğu için çok az söze karışıyordum.

Zor koşullar içinde sık sık Ankara'ya geliyor, nişanlımla buluşup sinemalara gidiyor, gençlik yıllarının mutluluğunu içime sindirmeye çalışıyordum. Her Ankara gelişimde kendisini çınlatmamı isterdi ve ben rahatsız etme ürpertisi ile telefonunu çaldırırdım. Buluşma olanağı olursa çalışmalarımızı anlatır, izlediğiniz oyunları, filmleri değerlendirirdik. O günlerde İsvetçe'de çevrilen *Otobüs* filmi Türkiye'de büyük ilgi uyandırmıştı. Ünlü bir yazarımızın Türk insanını aşağılamış türünden eleştirisini "zıpzırlık" olarak tanımlamıştı. O yıllarda ünlü yazar-adını vermek istemiyorum- giderek kabına sığmama-ya, aynada görüntüsünü yitirmeye başlamıştı. Nitekim aynı ünlü yazar Dil Kurultayında ağız derlemelerinin üzerine konuşurken, bana dönmüş, "... Kimya üzerine konuşma olsa kalkıp görüş bildirir." diye söylemişti.

Düşüncelerini gözden geçiren kendini tutan bir kişiliği vardı. -1978 yılında olmalı- ressam ve yontu ustası Kuzgun Acar'ın ölümünün ardından bizim her olayı bir masala çeviren şarklı ayranımız yine kabarmıştı. Bir yandan Kuzgun Acar'a methiyeler dizilirken, öte yandan başka bir sorun çıkmıştı. Kuzgun Acar'ın yıllar önce Kızılay'daki İş Bankası, önüne yaptığı soyut bir yontuyu söküp atmaya karar vermişti. Bir yayın organında bu sanatçıya saygısızlık olarak nitelendiriliyor, Türk Dil Kurumu'nun bu yontuyu

alıp bahçesinde koruması öneriliyordu. O dönemde Kurum yönetim kurulunda bulunan Sedat Bey şöyle tavrı koymuştu:

“Bu yontu TDK’nın nesine, Kuzgun Acar, parasını alıp çıkmış, sanatçı odur ki yaşama özen gösterir, uzun yaşamaya çalışır, halkına önemli ürünler verir”.

TDK yönetim kurulundaki tutumu ile de örnek bir davranış sergilemişti. 1977 Kullatayı ardından Ömer Asım Aksoy genel yazmanlıktan ayrılmış, Cahit Külebi genel yazmanlığa seçilmişti. O dönemde Dil Kurumu çalışanları greve gittiler. Bir-iki ay dolayında süren grev bilim işleri görevlilerinin ücret artırımını isteğinden kaynaklanıyordu. Kurum yönetimi ikiye bölünmüştü. Bir bölümü grevcilerin yanında, bir bölümü karşısında gözükiyordu. Ne var ki, grevi destekler gözükenlerin kaypaklığı Sedat Veyis’i düş kırıklığına uğratmıştı. Hele bunlar arasında adı belli ünlü bir hukukçu onu tümünden şaşırılmıştı. Bu üzücü olayı bana kırparak üstü kapalı anlattı. İkili oynayan bu bilim adamı karşısında, Yönetim kurulunda, Cahit Külebi’yi kendi görüşüne karşı olmasına karşın kutladığını söyledi.

İnceliği içinde, ilkeli ve tavırlıydı. Fazıl Hüsnü Dağlarca ile dostluğu 50’li yıllarda Dağlarca’nın Sivas’taki görevli yıllarına dayanıyordu. Daha sonraki yıllarda da bu dostluk sürmüştü. 1970’lerde Dağlarca eski TDK yönetim kurulu üyesiydi. Yönetim kurulu üç ayda bir toplanırdı. Dağlarca’nın Ankara’da olduğu günlerinde onu ağırılar, edebiyat söyleşileri yapardı. Dağlarca’nın şiirlerini pek severdi. O akşam söyleşileri için, “İyi şair, içtikten sonra çekilmiyor. İnsan bir yere kadar dayanabiliyor” diye Dağlarca’nın sarhoşluğundan yakınmıştı. Bütün yaşamını ilkeli bir tutarlıkla sürdürür, belli bir sınırın aşılmasına kesinlikle izin vermezdi. Bir defasında Dağlarca ile akşam çağrısına yanında üçüncü sınıf bir şairle gelmek istemiş, telefonla getirme izni istemiş, Sedat Ağabey pek sevmediği bu şairi açıkça kabul etmemişti.

Buna benzer bir uyarıyı bana da Göttingen’de yaptı. Burslu öğrenci olmam yanı sıra bölüm kitaplığında çalışıyor, öğrenci ölçeğinde iyi konumda yaşıyordum. Öğrenci arkadaşlar, odamdan pek ayrılmıyorlar, yiyip içiyorlardı. Bir süre sonra benim odamda kumar oyunları başladı. O zaman diliminde, ben kendisi ile dışarıda toplantı salonunda ya televizyon izliyor, ya da sohbet ediyordum. Bir iki gün sonra benim odamın bu tür kullanılmasından iyice rahatsız olmuştu. Sert bir tonda vurgulayarak iki kez üst üste beni uyardı “Fuat, bu gelip gitmelere, bu odanın kullanılmasına bir son ver. Her arkadaşlığın bir sınırı vardır”. Söylediğine uyup arkadaşlarımı çevremden uzaklaştırmıştım.

Yazılarım aralıklarla *Türk Dili* dergisinde yayınlanırken sürekli beni övüp destekliyordu. Bunlardan biri Oktay Sinanoğlu’nun *Milliyet Sanat* dergisinde çıkan yazısına karşı Altay Dil Ailesi ve Türkçenin Japonca ile Akrabalığı başlıklı yazıydı. Sinanoğlu’nun savlarına bilimsel yanıt vermiştim. Kendisi ile konuşurken “Ağabey çok sert yanıt verebilirdim, ama yapmadım.” demem üzerine “Fuat, sen barış adamı-sın, söyleyeceğini uygarca söylemişsin” diye yanıt vermişti.

Ablası Seher Horasanlı, Bezirci karakolunun yukarılarında Akdeğirmen denen semtte, -kentten henüz eski dokusunu koruduğu günlerde- ahşap bir evde oturuyordu. Sedat Ağabey, arada sırada Sivas’a geliyor, o yıllarda yaşayan annesini ziyaret

ediyor, ablası ve yeğeni ile ilişkisini sürdürmeye özen gösteriyordu. Yeğenin doğumunda çok sevindiğini ve adını Sedat Veyis'in taktığını sonradan öğrenmiştim. Yeğenine müzikal "Lemi" adını vermiş, düzenli bir eğitim görmesini dilemişti. Ama bunca anıları paylaştığım altı yıllık süreçte bir kez bile onun üzerine bana bir şey anlatmadı.

Pek benimsemese bile geleneksel kültür yaptırımlarını yerine getiriyor, toplum değerlerine ters düşmemeye özen gösteriyordu. 1978 Kurban bayramında annesinin ölümü sonrası ilk bayram olması nedeniyle Sivas'a gelmişti. Aynı günlerde ben de Sivas'taydım. Sivas olayları patlak vermiş, bir anda sokaklar denetimden çıkmıştı. Bayramın üçüncü günü kendisi ile Bezirci'de karşılaştım. Uzaktan o tatlı gülümsemesiyle bana bakıyordu. Olaylar üzerine tartıştık. 50-60 kişilik bir çapulcu topluluğunun bir anda şehrin denetimine egemen olmasının nedenini sorguluyordu. Ülkenin gidişinden büyük sıkıntı duyuyordu.

Ecevit'in on bağımsız ile kurduğu hükümet beceriksizlikler içerisinde bunalıyordu. Batı emperyalizmi Ecevit'e Kıbrıs yiğitlik gösterisinin hesabını soruyor, Türk halkının burnundan fitil fitil getiriyordu. 1974 Kıbrıs çıkarmasına karşı olan Amerika Türkiye halkının dirliğini kısıp almıştı. Buna Ecevit'in popüler sol çıkışları nedeniyle bir de sağ muhalefetin kuşatması eklenmişti. Ülke yokluklar içinde kıvranıyordu. Elektrik kesintileri her akşam bir iki saate uzanmıştı. Tüp, gaz, çay, mazot sıkıntısı yaşanıyor, her gün on-on beş kişi öldürülüyordu. Olaylar başını almış, doludizgin gidiyordu. Kendisi o günlerde Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde dersleri için yine iki haftada bir İzmir'de oluyordu. Ülkenin genel gidişi ve sanat edebiyat konuları üzerine söyleşilerimiz sürüyordu. Henüz İzmir'in tarihsel dokusu bugünkü ölçüsünde bozulmamıştı. Kordon boyunun denize sıfır uzandığı, Tarık Dursun K.'nin *Rıza Bey Aile Evi* romanına konu olan yapının ayakta durduğu yılları yaşıyorduk. Alsancak'tan Konak'a uzanan Kordon boyunca geleneksel kahvelerde demli çaylar içiliyor, hüzünlü gözlerle tek kanaldan oluşan TRT yayınları izleniyor, o gün kaç kişinin öldürüldüğü soruluyordu.

Etnolojiden Halkbilime Yolculuk

Halkbilim ruhuna sinmiş bir alandı. Amerika'da bu dersin okullarda öğretildiğini söylemişti. Etnoloji ve folklor terimlerinin geniş yığınlar arasında yanlış kullanımının rahatsızlığını duyuyordu. TDK için yazdığı terim sözlüğüne "Budunbilim" sözünü seçmişti. Bu sözcüğün tutmayacağını kendisi de biliyordu, ama Türkçe bir karşılık bulma çabası içinde bu terimi yeğlemişti..

Sedat Veyis, bu dönemin öncesinde *Türk Halkbilimi*'ni bitirip yayınlaması için İş Bankası yayın kuruluna vermişti. Bu kitabına ayrı bir özen göstertiyordu. Kitap, halkbilim çalışmalarına kılavuz niteliğinde bir elkitabıydı. Gelecek kuşakları Halkbilim konularını nasıl incelemeleri, hangi kaynakları bilmeleri gerektiğini çok sayıdaki görsel malzeme vererek anlatıyordu. Etnoloji teriminin kullanımından tedirgindi. Geniş halk kesimi etnolojiyi folklor olarak algılıyor, "eline bir mendil alıp sah-

neye çıkan kendini folklorcu –geniş anlamda halkbilimci- ilan ediyordu. Bu evrede halkbilimle folklorun yolunu ayırması gerekiyordu. Sedat Veyis, Ziya Gökalp, Ragıp Hulusi’lerin “halkiyat” terimini “halkbilim”e çevirerek bu yol ayrımını başlatıyordu.

Kapak resmini kendi çektiği Beypazarı pazarı görüntüsüydü.

Kitabın okura ulaşması açısından İş Bankası yayın kurulundan fiyatının düşük tutulmasını istemişti. Çok sayıda renkli resimle donanmış kitabın öylesine ucuz fiyatta indirilmesi olanaksızdı.

Ağzı Avşar Elması Oğul

Bunun ardından çocuk konusu üzerinde çalışmaya başladı. Kitap daha çok çocuklar üzerine halk ağzındaki atasözü, deyim ve benzemeleri içeriyordu. Kitaptaki “Ağzı Avşar elması oğul” deyimini yazarlarca çok beğenilmişti. Kitaba tanıtma yazan kimi yazarlar bu başlığı yeğlemişlerdi. Bu kitabının kendisinin son kitabı olacağını ne o biliyordu, ne de sevenleri.

Bilimadamlığı bir Yazarı Öldürüyor

Yazın çevrelerinde adı duyulmuş ve beğenilmiş tüm yazınsal ürünleri ilk gençlik yıllarında yazdığı ürünlerdi. Bir yazarın olgunluk dönemi sayılacak kırklı yaşlarda hemen hiç yazınsal ürün vermemişti. Bilim adamı olmak uğruna yazarlığı tümünden bırakmış gibiydi. Bu olguyu Yaşar Kemal, o kendine özgü küfürlü söyleyişi ile “Yazar olacak yere, sanki bir b.. oldun, profesör oldun” diye eleştirmişti.. Yaşar Kemal, *Kurt* Oyununu çok beğenmiş, bu yönde ürün verse çok başarılı bir yazar olacağını bildirmişti.

Nitekim kendisi de bunun acısını zaman zaman dile getirirdi. “Şurada burada az sayıdaki bu tür yazınsal ürünümüzle anılıyoruz. Bunca sıkı emeği yazın alana versek, daha kalıcı olabilirdik” türünden yakınmaları olurdu. Her defasında da –“Ne ölçüde başarılı olurduk, o başka şey” diye- kendini ayıraç içine almayı unutmazdı.

Ölümünün üzerinden 34 yıl geçtikten sonra değerlendiriyor ve Yaşar Kemal’e tümünden hak veriyorum. Yalnız üç oyun ve bir dizi kıyıda köşede kalmış öyküsü ile Sedat Veyis yaşıyor!

1974 Aralık ayında, Sedat Veyis’in gençlik arkadaşı Nihat Doğan’ın kızı Sahil’le sözlenmek üzere Ankara’ya geldim. Aşağı Ayrancı’da evlerini ziyaretimde, üç-dört öğrencisi ile çalışıyordu. Bu öğrencilerden Oğuz Aktan’ı ilk orada tanımıştım. Tüm yaşam boyu dost kalacağım Oğuz Aktan’ı da onun aracılığı ile tanıyordum.

Bu ev ziyareti sırasında masasında [*Ahmet Hamdi*] *Tanpınar’ın Mektupları* kitabını gördüm. O yıllarda mektupların insan yaşamındaki öneminin pek ayırında değildim. Kitabı neden okuduğumu sorduğumda, büyük edebiyatçı Ahmet Hamdi Tanpınar’ın mektuplarının öneminden söz etti. Kısa süre sonra aynı kitabı edindim ve mektup türünü okuma alışkanlığı kazandım. Çalışma odasının duvarları çoğunluğu Almanca ve İngilizce etnoloji kitapları ile doluydu ve çalışma masası, prırl prırl temiz bir düzen içindeydi. Giyiminden yaşamına uzanan sıkıdüzen çalışma düze-

ninde de belli oluyordu. Benim masa üzeri karmaşasından, onda en küçük izi yoktu. Böylesine dingin, düzenli çalışma alışkanlığına hayran olmuştum. (Yazık ki bir türlü bu alışkanlığı kazanamadım.)

Bu ilk ziyaretimde dikkatimi çeken oturma salonundaki incelik oldu. Duvara belli bir düzen içinde asılan tablolar ince bir beğeniye yansıtıyordu. Turgut Zaim, Nuri İyem, Duran Karaca resimleri salonu süslüyordu. Bunlar yanında halk el sanatı ürünleri yerleştirilmişti. Eşi Ulun Abla (kendisine ilk tanışmamızdan başlayan bugüne uzanan süreçte hep *abla* dedim, bu nedenle burada da aynı sözcüğü kullanacağım) sanat tarihi eğitimi aldığı için el sanatları evde ayrı bir önem taşıyordu, ama bunca değişik eşya üst üste yığılmış gibi değil, birbirini bütünler bir zevkle düzenlenmişti. Bir halkbilimcinin konutu ancak bu ölçüde doğal, yalın ve güzel olabilirdi.

1976 yazında Oğuz Aktan’la Afganistan’a maceralı bir yolculuk yaptık. Kırk gün süren bu yolculuğun ardından, gezi günlüğüm *Türkistan Günlüğü* adı ile Türk Dili dergisinde-özel sayı olarak- yayınlanmıştır. Yazıya Ceyhun Atuf Kansu –adını koymaksızın- güzel bir sunu yazmıştı. Sedat Ağabey yazdığı mektupla beni kutluyordu. Ceyhun Atuf Bey’in beni yere göğe koymadığını söyleyip beni övüyordu.

O günlerde kendisi de tatsız bir olayla yüzleşmek zorunda kaldı. *Uluslararası Folklor Sempozyumu*’na çağrılan Prof. Pertev Naili Boratav son anda sempozyum izlencesinden çıkarılmışlardı. Sedat Veyis bu olayı açıkça kınayarak bildirisini çekti ve sempozyuma katılmadı. Sedat Veyis’in ardından bir dizi araştırmacı da aynı tavrı sergileyip sempozyumdan çekildi. Bu bildirimleri daha sonra Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü yayınladı.

O günlerde hem dinleniyor, hem de *Türk Halkbilimi* kitabını hazırlıyordu. Gençlik arkadaşı gazeteci-siyasetçi Nihat Doğan Sivas’ta bir dernek kurmuştu. Dernek, Fazıl Hüsnü Dağlarca’ya Sivas üzerine yazdığı şiirler nedeniyle bir ödül verecekti. Gerçekte bu düşünce Sedat Veyis’ten gelmişti. 1976 yazında Sedat Veyis, Fazıl Hüsnü ile Sivas’taydı. Sedat Veyis, Nihat Doğan, Muhlis Günay gençlik sacayağı üçlüsü bu törende buluşuyordu. Görkemli bir törenle Fazıl Hüsnü’ye ödül verildi. Fazıl Hüsnü’nün şiirleri canlandırılmıştı. Törenden etkilenen Dağlarca zaman zaman gözyaşlarını tutamamıştı. Şimdi elimin altındaki iki görüntüde o töreni yaşar gibi oluyorum. Bir görüntüde Sedat Veyis, açış konuşmasını yapıyor. Başka bir görüntüde tıklım tıklım dolu salonun en ön sırasının başında şenliği izliyor. Yanında Dağlarca, sonra gençlik arkadaşı Muhlis, daha ilerilerde Nihat Doğan ve öbür izleyiciler. O görüntüde olanlardan şu an yaşamda olanlar kaç kişi bilemiyorum. Sedat Veyis 1980, Muhlis Günay 1989, Nihat Doğan 2002’de aramızdan ayrıldı.

Keskin bir bilim anlayışı vardı. Siyasal Bilgiler Fakültesi çevresinin kasım kasım kasıldıkları günlerde “Bilim hukuktur, siyasal bilimler bilim değil ki” diye açıklamıştı. Yine bu bağlamda işlevselliği de önemserdi. Yabancı dil üzerine doktora yapanlar üzerine konuşurken “Bir dili yazılı ve sözlü olarak çok iyi kullanıyorsa, o dilin doktoru da sensin. Git gel, Shakespeare üzerine doktora yapılıyor. Ne söyle-

nebilir ki Shakespeare üzerine. Bütün bir yaşam Shakespeare doktoralarını okusan bitiremezsin.” demişti.

Olağanüstü keskin insan gözlemleri vardı. TDK üyesi ilk gençlik yılları şiirleri yazan bir şair (Ayhan Hünelp) için “davul gibi” benzetmesini yapmıştı. Gerçekten adı geçen şair boş espriler yapıyor, davul gibi ötüyordu.

Çok şık giyinirdi. Pantolondan gömleğine, ayakkabılarından çorabına bir renk ve görüntü uyumu içinde olurdu. Örtünmek için değil, giyinmek için giysi seçtiği hemen belli olurdu. Çok şık bir kasket vardı başında. Ankara-Ulus çarşısında bir şapkacıdan aldığı, bu Yahudi şapkacının dışsatım yaptığını söyledi. Aynı şapkadan alacaktım. Yıllar sonra aynı şapkacıyı Ulus çarşısında aradığımda kapandığını görünce içime bir hüznün çöktü.

Tanıdığım insanlar arasında Sedat Veyis Örnek birinci sırayı alır. Ne oyun yazarlığından, ne öykücülüğünden, ne bilimadamlığından söz ediyorum şu an, insan olarak ele alıyorum. Üstün olan yapıtları değil, kendisiydi. Ona benzer birini bulmak olanaksızdır diyebilirim. Kültürü özümsemiş, bilgiyi, bilimi içselleştirmişti. İnsanları, olayları değerlendirirken ufuk ötesi bir pencereden bakardı. Coşkusu, heyecanını yüreğinde gizlerdi. Her yönüyle yaşam doluydu.

Dünyayı bambaşka bir gözle görmemi sağlayan dostluğumuz bana çok şey kazandırdı. Anlatamayacağım kadar çok şey borçluyum ona.